Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 10.1998, sp. zn. 22 Cdo 593/98, ECLI:CZ:NS:1998:22.CDO.593.1998.1

Číslo: 18/2000

Právní věta:

Ustanovení § 5 odst. 5 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, dopadá nejen na případy, kdy nárok na vydání věci některé z oprávněných osob nebyl povinnou osobou uspokojen formou uzavření dohody o vydání věci vůbec, ale i na případy, kdy byl uspokojen jen zčásti.

Uvedené ustanovení je postaveno na předpokladu platnosti dohody o vydání věci, uzavřené mezi povinnou osobou a osobou oprávněnou podle § 5 odst. 3 téhož zákona.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 22.10.1998

Spisová značka: 22 Cdo 593/98

Číslo rozhodnutí: 18

Číslo sešitu: 3

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Rehabilitace (soudní i mimosoudní)

Předpisy:

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

O b v o d n í s o u d pro Prahu 3 rozsudkem uložil žalované, aby jednak uzavřela se žalobkyněmi dohodu, jíž každé z nich vydala 1/9 domu čp. 889 spolu se staveb. pozemkem parc. č. l680 v kat. území Ž., jednak aby žalobkyním uvedené podíly na předmětných nemovitostech vydala. Soud prvního stupně dále zamítl návrh, aby bylo určeno, že žalobkyně jsou podílovými spoluvlastnicemi uvedených nemovitostí – každá k 1/3 celku, a zamítl také návrh, aby součástí dohody o vydání věci bylo prohlášení vydávající žalované, že dohoda o vydání věcí ze dne 19. 11. 1991, pokud se týká 2/9 k celku, které podle této dohody obdržela, je neplatná, a že dohoda o vydání věcí ze dne 19. 11. 1991 je platná pouze v bodě II., III., IV., V. této dohody. Dále vyslovil, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Doplňujícím rozsudkem ze dne 3. května 1993 žalované uložil, aby vydala žalobkyním 2/9 shora popsaných nemovitostí a to každé po 1/9 k celku, které patřily, podle dohody o vydání věcí ze dne 19. 11. 1991 pod č. j. Reh 728/91, vlastnicky jí.

K odvolání žalované M ě s t s k ý s o u d v Praze jako soud odvolací rozsudek soudu prvního stupně ve spojení s doplňujícím rozsudkem a opravným usnesením v odvoláním napadeném vyhovujícím

výroku o povinnosti žalované uzavřít se žalobkyněmi dohodu potvrdil v upřesněném znění, zatímco ve výroku o vydání nemovitostí rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že návrh v tomto rozsahu zamítl. Dále vyslovil, že v zamítavých výrocích ve věci samé zůstává rozsudek soudu prvního stupně nedotčen. Rozhodl o náhradě nákladů řízení a proti potvrzujícímu výroku připustil dovolání.

Odvolací soud vyšel ze skutkových zjištění a dílčích právních závěrů učiněných vesměs již soudem prvního stupně, které lze stručně shrnout takto:

Dům čp. 889 spolu se staveb. pozemkem č. parc. 1680 v kat. území Ž. patřil v době před rozhodným obdobím, tj. před 25. únorem 1948, z jedné poloviny Ing. J. Č. a z druhé poloviny komanditní společnosti Ing. Č. a spol. Posledními společníky této obchodní společnosti byli Ing. J. Č., jeho první manželka M. Č. a jejich dcera – žalovaná. Podle výpisu z podnikového rejstříku byla firma vymazána "z moci úřední podle § 4 zákona č. 22/1948 Sb.", a to na základě výmazu firmy z obchodního rejstříku rejstříkovým soudem s datem 16. VIII. 1952. Ing. J. Č. zemřel 30. září 1963, dědictví po jmenovaném projednalo Státní notářství pro Prahu 8 pod sp. zn. 8 D 1522/63. Jako dědičky ze zákona přicházely v úvahu pozůstalá manželka – žalobkyně A/ a pozůstalé dcery: žalobkyně B/ a žalovaná. Do dědictví byly zahrnuty i celé předmětné nemovitosti, přičemž všichni dědici dědictví odmítli. Usnesením státního notářství z 24. 7. 1964 sp. zn. 8 D 1522/63 pak bylo potvrzeno, že čsl. stát tyto nemovitosti nabyl jako odúmrť. Všechny tři účastnice uplatnily u povinné osoby – Bytového podniku v P. 3 – včas výzvu k vydání předmětných nemovitostí, aniž by vymezily podíl na nich. Všechny účastnice pak uzavřely dohodu o vydání nemovitostí s Bytovým podnikem v P. 3. Podle této dohody registrované Státním notářstvím pro Prahu 3 pod sp. zn. 3 Reh 728/91 účastnice jako oprávněné osoby podle zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích (dále jen "restituční zákon"), odmítly dědictví v tísni a proto by jim tyto nemovitosti měly být podle uvedeného zákona vydány. S přihlédnutím k tomu, že ideální polovina vydávaných nemovitostí patřila podle výpisu z podnikového rejstříku komanditní společnosti, jejímiž společníky byl Ing. J. Č., M. Č. a jejich dcera žalovaná V. Č., provdaná Ch., vydala povinná osoba touto dohodou žalobkyním po ideálních 2/9 předmětných nemovitostí a V. Ch. – žalované ideálních 5/9 nemovitostí. Žalobkyně vycházely z ujištění žalované, že komanditní společnost ke dni převzetí nemovitostí státem existovala. Po zjištění, že zanikla ke dni 16. 8. 1952 a tedy že neexistovala ke dni převzetí nemovitostí státem odpovídalo jejich představám, že každé ze tří účastnic jako oprávněné osobě, měla být vydána ideální 1/3 předmětných nemovitostí. S odkazem na § 5 odst. 5 restitučního zákona vůči žalované uplatnily, aby dohodou ve smyslu uvedeného ustanovení každé ze žalobkyň vydala další 1/9 každé z nich.

Odvolací soud učinil právní závěr, že celé předmětné nemovitosti připadly do vlastnictví státu jako odúmrť po Ing. Č. "Nejednalo se tedy v žádném případě o spoluvlastnictví s komanditní společností, jak je nesprávně uvedeno v dohodě ze dne 19. 1. 1991. Pak ovšem je chybný výchozí stav, který byl podkladem pro stanovení výše podílů jednotlivých oprávněných osob, neboť ve prospěch žalované zcela evidentně neodůvodněně byl započten neexistující spoluvlastnický podíl komanditní společnosti, která zanikla v roce 1952". Odvolací soud se dále zabýval výkladem ustanovení § 5 odst. 5 restitučního zákona. Dovodil, že nárok žalobkyň podle tohoto ustanovení je oprávněný, když získaly menší podíl, než jaký jim podle zákona náležel. Podstatné je, že ve výzvě k vydání věci ve smyslu § 5 odst. 2 restitučního zákona obě žalobkyně uplatnily nárok na vydání věcí ve větším rozsahu, než byly podíly, vydané jim podle dohody s povinnou osobou. Nároky žalobkyň co do 1/9 pro každou nebyly uspokojeny a jejich žaloba je tedy po právu. Souhlas žalobkyň vyjádřený podpisem dohody je nezbavil možnosti uplatnit u soudu nárok ve smyslu § 5 odst. 5 restitučního zákona. Podle názoru odvolacího soudu "však pro možnost uplatnění postupu podle ustanovení § 5 odst. 5 restitučního zákona postačí pouhá skutečnost, že nároky oprávněné osoby nebyly uspokojeny, tedy, že povinná osoba nevydala oprávněné osobě to, co představuje její nárok, a věc která náleží takovéto oprávněné osobě, vydala jiné oprávněné osobě. Protože věcí je nutno rozumět i podíl na ní, mohlo být v souzené věci ustanovení § 5 odst. 5 restitučního zákona aplikováno. Za otázku zásadního procesního významu, pro

jejíž řešení připustil odvolací soud dovolání, považuje to "zda přes souhlas oprávněných osob se stanoveným podílem na vydávané věci může být (po registraci dohody) postupováno podle § 5 odst. 5 restitučního zákona, a to za situace, že ve skutkových podkladech pro uzavření dohody nedošlo k žádné změně, ani se po uzavření dohody neobjevily nové skutečnosti". Odvolací soud pak formuloval svůj právní názor, podle kterého "pro možnost postupu podle ustanovení § 5 odst. 5 restitučního zákona postačuje pouhá skutečnost, že nároky oprávněné osoby nebyly uspokojeny v plné míře, přičemž oprávněná osoba se nevzdala svého nároku ve prospěch jiné oprávněné osoby a výzva směřovala k vydání věci nejméně v rozsahu zákonného nároku.

Proti rozsudku odvolacího soudu podala žalovaná dovolání, a to zjevně proti té části rozsudku, kterou bylo žalobě vyhověno. Podle ní rozhodnutí odvolacího soudu ve smyslu § 241 odst. 2 písm. d) o.s.ř. (ve znění před novelou provedenou zákonem č. 238/1995 Sb. – dále jen "o.s.ř.") věc nesprávně posoudil po stránce právní. Žalovaná je toho názoru, že v případě, kdy dohoda s oprávněnými osobami se týká celé vydávané věci a oprávněné osoby se stanovenými podíly souhlasí, lze postupovat podle § 5 odst. 5 restitučního zákona, jedině tehdy, pokud by dohoda byla z nějakého zákonem předpokládaného důvodu neplatná. Jelikož restituční zákon nemá v části týkající se občanskoprávních vztahů zvláštní úpravu, měla být na daný případ aplikována obecná úprava právních úkonů z hlediska jejich náležitostí či platnosti. Aplikace ustanovení § 49a obč. zák. o neplatnosti právního úkonu z důvodu omylu pak na daný případ nedopadá – sporná dohoda není neplatná. Žalovaná dále namítala, že soud vycházel z toho, že komanditní společnost zanikla tak, jako by jí nikdy nebylo. Přitom však nebylo prokázáno její majetkové vypořádání s ohledem na ustanovení § 563 odst. 2 obč. zák. z roku 1950 a § 507 obč. zák. z roku 1964 v původním znění. Přitom i podle publikovaného názoru Nejvyššího soudu (Cpjn 50/93) komanditní společnost stejně jako veřejná obchodní společnost právnickými osobami nebyly. Proto nevlastnily ani majetek a ten byl ve vlastnictví komanditistů. Ideální polovina nemovitostí náležející původně komanditní společnosti byla tedy ve vlastnictví zesnulého Ing. Č., žalované a její matky. Proto ze zesnulého Ing. Č. přešly na stát jen ideální 4/6 sporných nemovitostí. Žalovaná proto navrhla, aby dovolací soud rozhodnutí odvolacího soudu zrušil a věc vrátit tomuto soudu k dalšímu řízení.

Žalobkyně ve vyjádření k dovolání uvedly, že aplikace ustanovení § 5 odst. 5 restitučního zákona nepřichází v úvahu tam, kde by tato dohoda byla neplatná, neboť "neplatná dohoda o vydání věci nemůže založit zamýšlené právní důsledky, tedy vydání věci. V takovém případě by v úvahu zřejmě mohlo přicházet pouze uzavření dohody nové". Ve vztahu k velikosti podílů, které měly být vydány žalobkyním, žalobkyně zdůraznily, že celé dědictví po Ing. J. Č. včetně sporných nemovitostí připadlo jako odúmrť čsl. státu. Navrhly, aby dovolání žalované bylo zamítnuto.

Podle § 10a o.s.ř. ve znění po novele provedené zákonem č. 238/1995 Sb. je dovolacím soudem od 1. ledna 1996 Nejvyšší soud ČR, který podle článku II. odst. 4 zákona č. 238/1995 Sb. před 1. lednem 1996 zahájená řízení o dovolání, o nichž nebylo pravomocně rozhodnuto právě do tohoto data, dokončí podle dosavadních předpisů, tedy podle o.s.ř., ve znění platném do 31. 12. 1995. To se týká i dané věci.

N e j v y š š í s o u d po zjištění, že dovolání proti rozsudku odvolacího soudu bylo podáno včas a že je přípustné, přezkoumal rozsudek odvolacího soudu podle § 242 odst. 1 o.s.ř. a dospěl k závěru, že dovolání je opodstatněné. Proto zrušil rozsudky soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Dovolatelka nenamítá, že řízení je postiženo některou z vad uvedených v § 237 o.s.ř., popřípadě že v řízení došlo k jiné vadě, která by mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci a ani dovolací soud tyto vady neshledal. Proto se dovolací soud soustředil na správnost právního posouzení věci

odvolacím soudem.

Dovolací soud se pak zabýval právním posouzením věci odvolacím soudem nejen z hlediska výkladu § 5 odst. 5 restitučního zákona, ale i z hlediska jeho aplikace na daný případ vzhledem k námitce dovolatelky, podle níž předmětné nemovitosti nepřešly na stát jako odúmrť po Ing. J. Č. v plném rozsahu, ale jen z části, když polovina předmětných nemovitostí představovala nevypořádaný majetek společníků komanditní společnosti Ing. J. Č. a spol. I když nejde o právní otázku, pro jejíž řešení připustil odvolací soud dovolání, s ohledem na nález Ústavního soudu ze dne 20. února l996, sp. zn. III. ÚS 253/96, publikovaný pod č. 19 ve svazku 7 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu České republiky, zabýval se dovolací soud dále i řešením této jiné, pro rozhodnutí ve věci rovněž podstatné právní otázky uplatněné dovolatelkou, neboť odvolací soud ve výroku svého rozsudku připustil dovolání bez jakéhokoli vymezení.

Výklad ustanovení § 5 odst. 5 restitučního zákona učiněný odvolacím soudem je správný a dovolací námitky žalované nejsou v tomto směru opodstatněné. Podle tohoto ustanovení, byla-li věc vydána, mohou osoby, jejichž nároky uplatněné ve lhůtě uvedené v odstavci 2 nebyly uspokojeny, tyto nároky uplatnit u soudu vůči osobám, kterým byla věc vydána.

Dovolací soud již v rozsudku ze dne 30. ledna 1996, č. j. 3 Cdon 177/96-35, publikovaném v časopise Právní rozhledy č. 5/1996 na str. 221, vyložil ustanovení § 5 odst. 5 restitučního zákona tak, že řeší situaci, kdy povinná osoba formou uzavření dohody o vydání věci vydala věc na písemnou výzvu, učiněnou oprávněnou osobou (oprávněnými osobami) ve lhůtě šesti měsíců, této oprávněné osobě (oprávněným osobám), jež prokázala svůj nárok na vydání věci a uvedla způsob jejího převzetí státem, přičemž povinná osoba neuspokojila uplatněné nároky jiných rovněž oprávněných osob splňujících předpoklady pro to, aby jim táž věc (její část) byla povinnou osobou vydána. Podle názoru dovolacího soudu v této věci je hypotéza citovaného ustanovení restitučního zákona naplněna nejen v případě, kdy nárok na vydání věci některé z oprávněných osob, splňující výše uvedené předpoklady, nebyl povinnou osobou formou uzavřením dohody o vydání věci uspokojen vůbec, ale i tehdy byl-li uspokojen jen zčásti. Jde o logický závěr vycházející z argumentace *ad maiore a minus*. Samozřejmým předpokladem pro použití cit. ustanovení je, že oprávněná osoba, jež byla ve svých oprávněných nárocích dohodou o vydání věci uzavřenou s povinnou osobou zkrácena, ve výzvě k vydání věci podle § 5 odst. 2 restitučního zákona uplatnila nárok alespoň v takovém rozsahu, v jakém má být (s přihlédnutím k tomu, co se jí dostalo doposud) uspokojen v řízení o žalobě podle § 5 odst. 5 restitučního zákona. Tento předpoklad v souzené věci obě žalobkyně naplnily; částečné uspokojení jejich nároků na vydání věci (jejích částí) při neoprávněném zvýhodnění jiné zúčastněné oprávněné osoby nemůže být překážkou pro uplatnění té části jejich nároků, jež zůstala neuspokojena uzavřenou dohodou.

Námitka dovolatelky, že vydání věci (její části) ve smyslu § 5 odst. 5 restitučního zákona je možné jen v případě neplatnosti předchozí dohody o vydání věci, uzavřené podle § 5 odst. 3 restitučního zákona, je rovněž neopodstatněná. Podle názoru dovolacího soudu ustanovení § 5 odst. 5 restitučního zákona je postaveno na předpokladu platnosti dohody o vydání věci, uzavřené mezi povinnou osobou a osobou oprávněnou podle § 5 odst. 3 restitučního zákona. Jedině za předpokladu platnosti takové dohody, podle níž má povinná osoba pozbýt a oprávněná osoba nabýt vlastnictví k vydávané věci, může podle této dohody oprávněná osoba s jinou oprávněnou osobou, jejíž oprávněné nároky nebyly uspokojeny, uzavřít další dohodu podle § 5 odst. 5 restitučního zákona, jíž jako vlastník věci (její části) s touto věcí právem nakládá. Naopak v případě neplatnosti dohody, uzavřené mezi povinnou osobou a osobami oprávněnými podle § 5 odst. 3 restitučního zákona, aplikace ustanovení § 5 odst. 5 restitučního zákona nepřichází v úvahu, poněvadž osoba, jíž byla věc vydána neplatně, nezískala právo s touto věcí disponovat.

Z výše uvedeného vyplývá, že odvolací soud ustanovení § 5 odst. 5 restitučního zákona vyložil

správně. Odvolací soud však vycházel z úvahy, že oprávněný nárok obou žalobkyň na vydání odpovídající ideální části předmětných nemovitostí byl vyšší, než se oběma žalobkyním na základě dohody o vydání věcí z 19. 11. l991 dostalo. Tato úvaha, navazující na závěr, že celé předmětné nemovitosti přešly na stát jako odúmrť po zemřelém Ing. Č., je však sporná. Podle názoru dovolacího soudu v této věci, který odpovídá a navazuje na ustálenou judikaturu, představovanou např. rozhodnutím publikovaným pod poř. č. 14 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek z roku 1992, zařazení určité věci do aktiv dědictví nemá vliv na skutečné vlastnictví k této věci. To platí i v případě, že ohledně takové sporné věci soud (popřípadě dříve státní notářství) schválil dohodu dědiců o vypořádání dědictví, popřípadě potvrdil nabytí dědictví státem v případě odúmrti. Nabytí vlastnictví podle uvedených titulů pak nebrání třetím osobám, na vypořádání dědictví nezúčastněných, aby v jiném řízení takové nabytí zpochybnily a tvrdily, že zůstavitel v době smrti vlastníkem sporné věci nebyl. Pokud jsou tyto třetí osoby v tomto jiném řízení legitimovány, není soud vázán uvedenými dědickými rozhodnutími a může otázku vlastnictví věci, jež byla zařazena do aktiv vypořádaného dědictví, posoudit jinak. Z tohoto závěru pro daný případ vyplývá, že jako odúmrť po Ing. Č. měly a mohly do vlastnictví státu připadnout pouze ty věci (spoluvlastnické podíly na nich), které skutečně byly ve vlastnictví tohoto zůstavitele v době jeho smrti, nikoli věci (jejich části), které zůstaviteli nenáležely, přestože o nich bylo v dědickém řízení rozhodováno. Odvolací soud, stejně jako soud prvního stupně v tomto směru zaujal názor, který neodpovídá uvedené judikatuře a je tedy z pohledu dovolacího soudu nesprávný. Soudy obou stupňů se tak nezabývaly aplikací dalších ustanovení zákonů, bez nichž nelze dospět k potřebnému závěru: v jaké míře – zda zcela nebo jen zčásti a v jaké – byl Ing. Č. v době své smrti vlastníkem předmětných nemovitostí, tedy tím, zda a k jakému majetkovému vypořádání zaniklé komanditní společnosti ve vztahu k ideální polovině těchto nemovitostí došlo (tedy především aplikací § 563 odst. 2 obč. zák. č. 141/1950 Sb., popř. § 863 – dříve § 507 – obč. zák. č. 40/1964Sb., podle kterých společnosti zřízené podle dřívějšího obchodního práva zanikly dnem 1. ledna 1951 a jejich majetkové vypořádání se řídí dřívějšími předpisy).

Vzhledem k výše uvedenému byly rozsudky soudů obou stupňů podle § 243b odst. 1 a 2 o.s.ř. zrušeny a věc vrácena soudu prvního stupně k dalšímu řízení.